

Kryteria ustalania wysokości wynagrodzenia z tytułu bezumownego korzystania z cudzej rzeczy

► prof. UAM dr hab. *Krzysztof Mularski*¹

W niniejszej pracy podjęto przede wszystkim problem kryteriów ustalania wysokości wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z rzeczy. Praca systematyzuje i dodatkowo uzasadnia kryteria przyjmowane raczej zgodnie w doktrynie i w orzecznictwie. Nadto, podjęto także problem relacji między roszczeniem o wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z rzeczy a roszczeniem o zwrot pożytków, pobranych przez bezumownego posiadacza. Praca sugeruje, że roszczenia te mają charakter alternatywny, a nie kumulatywny, jak głosi niemal jednolite stanowisko doktryny i orzecznictwa. Wreszcie, podjęto polemikę z niemal jednolicie akceptowanym poglądem odnośnie zakresu podmiotowego art. 230 KC.

Uwagi wstępne

Przedmiotem rozważań podjętych niniejszym opracowaniu będą kryteria ustalania wysokości wynagrodzenia za tzw. bezumowne korzystanie z cudzej rzeczy. Zgodnie z przepisem art. 224 § 2 zd. 1 KC samoistny posiadacz rzeczy w dobrej wierze, od chwili, w której dowiedział się o wytoczeniu przeciwko niemu powództwa o wydanie rzeczy, obowiązany jest m.in. do „wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy”. Zgodnie natomiast z art. 225 KC roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy przysługuje również przeciwko posiadaczowi rzeczy w złej wierze. Przepisy te, na podstawie art. 230 KC, stosuje się odpowiednio do posiadacza zależnego. Treść roszczenia o wynagrodzenie za bezumowne korzystanie z cudzej rzeczy pozostaje przy tym właściwie niezmienna, niezależnie od tego, przeciwko jakiemu posiadaczowi byłoby ono kierowane. Problematyka art. 230 KC, regulacji poświęconej odpowiedzialności posiadaczy zależnych, będzie więc poruszona raczej na marginesie zasadniczych dla niniejszego opracowania rozważań; jedynie w zakresie koniecznym dla możliwie wyczerpującej analizy zagadnienia.

Poza zakresem rozważań pozostaną wszystkie zagadnienia niezwiązane z kryteriami ustalania wysokości wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z cudzej rzeczy. W szczególności poza zakresem rozważań pozostanie pytanie o możliwość wytoczenia powództwa przez właści-

ciela, który nie został pozbawiony faktycznego władztwa nad rzeczą, a którego własność została naruszona w inny sposób (tj. pytanie o możliwość „łączenia” tzw. roszczeń uzupełniających, w tym roszczenia o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy, z powództwem negatoryjnym²) oraz problematyka wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z rzeczy określonego przez same strony na wypadek wygaśnięcia wiążącego je stosunku zobowiązaniowego (np. w umowie dzierżawy, gdzie strony przewidziały odpowiednie klauzule na wypadek wypowiedzenia stosunku prawnego i bezumownego posiadania rzeczy po tym zdarzeniu przez dzierżawcę). W zgodnej, trafnej opinii zarówno nauki³, jak i orzecznictwa⁴ art. 224 § 2 zd. 1 KC ma bowiem charakter dyspozytywny i stronom przysługuje kompetencja do odmiennego kształtowania zarówno przesłanek, jak i kryteriów ustalania wysokości roszczeń na wypadek korzystania z rzeczy po wygaśnięciu danego stosunku zobowiązaniowego. Wyłączenie problematyki „łączenia” roszczeń uzupełniających z roszczeniem negatoryjnym uzasadnione jest przede wszystkim tym, że kryteria ustalania wysokości wynagrodzenia przyjęte dla sytuacji pozbawienia właściciela faktycznego władztwa nad rzeczą pozostają właściwie tożsame dla sytuacji, w których doszło do naruszenia jego prawa w inny sposób. Jedyną jaką się wydaje modyfikacją jest tu tylko potrzeba dodatkowego ustalenia stopnia i charakteru ingerencji w prawo własności⁵. W przypadku natomiast klauzul umownych przewidujących obowiązek spełnienia określonych świadczeń na wypadek dalszego korzystania z rzeczy po zakończeniu stosunku zobowiązaniowego chodzi o zupełnie inny problem, tj. zakres swobody kontraktowej stron, która przysługując im, co do zasady (art. 353¹ KC), nie jest przecież nieograniczona.

² Co do tej problematyki zob. najszerzej (jakkolwiek chyba nieprzekonująco w warstwie krytycznej) B. Stelmach, Zakres zastosowania przepisów o roszczeniach uzupełniających, KPP 2016, z. 4, s. 744–767; zob. także reprezentatywnie K. Górską [w:] Kodeks cywilny. Komentarz, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2019, s. 488 oraz E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. T. I. Art. 1–449¹⁰, pod red. K. Pietrzykowskiego, Warszawa 2018, s. 643, z powołaną tam szeroką literaturą i orzecznictwem. Dla praktyki obrotu kluczowa wydaje się uchwała SN z 24.7.2013 r., III CZP 36/13, OSNC Nr 3/2014, poz. 24.

³ Zob. reprezentatywnie E. Gniewek [w:] System Prawa Prywatnego. T. 3. Prawo rzeczowe, pod red. E. Gniewka, Warszawa 2013, s. 901; E. Gniewek, Prawo rzeczowe, Warszawa 2018, s. 149. Zob. także T.A. Filipiak [w:] Kodeks cywilny. T. II. Własność i inne prawa rzeczowe, pod red. A. Kidyby, Warszawa 2012, s. 129; S. Rudnicki, G. Rudnicki, J. Rudnicka, op. cit., s. 461; E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, op. cit., s. 644; K. Królikowska [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. T. II, pod red. K. Osajdy, Warszawa 2017, s. 409, 420 (na tle art. 225 KC); M. Orlicki [w:] Kodeks cywilny. T. I. Komentarz. Art. 1–352, pod red. M. Gutowskiego, Warszawa 2018, s. 1353; J. Kosińska [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. T. II. Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126–352), pod red. M. Habdas, M. Frasa, Warszawa 2018, s. 383; K. Górską, op. cit., s. 488.

⁴ Tak po raz pierwszy już w wyroku SN z 30.6.1972 r., III CRN 91/72, OSN Nr 12/1972, poz. 229; później zob. np. wyrok SN z 28.11.1974 r., III CRN 287/74, Legalis; wyrok SN z 7.5.2015 r., II CSK 449/14. Z orzecznictwa sądów powszechnych zob. np. wyrok SA w Szczecinie z 21.5.2018 r., I ACa 740/17, Legalis.

⁵ Która to modyfikacja czy uzupełnienie jest jednak głęboka i wymaga bez wątplenia odrębnych badań, zob. zwłaszcza R. Trzaskowski, Roszczenie o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy przeciwko posiadaczowi służebności, Pał. Nr 11–12/2007, s. 53; B. Stelmach, op. cit., s. 754–755.

¹ Autor jest dr. hab. nauk prawnych, profesorem UAM, radcą prawnym. ORCID: 0000-0002-4664-9812.

Podjęcie tak określonego tematu uzasadnia przede wszystkim bardzo duża doniosłość praktyczna zagadnienia, wyrażana przynajmniej tysiącami procesów prowadzonych na podstawie art. 224 § 2 zd. 1 KC każdego roku w Polsce. Zagadnienie to nie jest również pozbawione pewnej doniosłości teoretycznej, jakkolwiek trzeba przyznać, że zarówno w nauce, jak i w orzecznictwie panuje w zasadzie, i to od dawna, zgoda co do wyniku wykładni art. 224 § 2 zd. 1 KC w podjętym przez niniejsze opracowanie zakresie. Lektura wszakże wypowiedzi doktryny, a zwłaszcza orzecznictwa sugeruje, że ów zgodnie przyjmowany wynik wykładni powtarzany jest w kolejnych orzeczeniach trochę siłą rozpędu czy inercji, bez pogłębionej refleksji nad przyczynami, które doprowadziły niegdyś do jego akceptacji. Dzieje się tak zapewne dlatego, że art. 224 § 2 zd. 1 KC (i art. 225 KC) nie określa kryteriów ustalania wysokości wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy⁸. Celem opracowania będzie więc, z jednej strony, podsumowanie dyskusji nad zagadnieniem i doprecyzowanie przyjętego wyniku wykładni, z drugiej zaś – refleksja nad argumentacją, która za tym wynikiem przemawia. Dla zarysowania możliwie pełnego obrazu zagadnienia, konieczny będzie także choćby szkicowy choćby namysł nad relacją pomiędzy roszczeniem o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy a roszczeniem o zwrot pożytków (ich wartości); roszczenia te jak się okaże nie są bowiem od siebie zupełnie niezależne.

Obiektywizm roszczeń uzupełniających

Kryteria ustalania wysokości wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z rzeczy są zdeterminowane, najogólniej rzecz biorąc, przez charakter tego roszczenia. Jest to, obok roszczeń o odszkodowanie za zużycie, pogorszenie lub utratę rzeczy oraz roszczenia o zwrot pobranych pożytków (lub o wartość pożytków zużytych, ewentualnie również pożytków nieuzyskanych z powodu złej gospodarki) jedno z tzw. roszczeń uzupełniających. Samo określenie tych roszczeń w języku prawniczym jako „uzupełniających” rodzi natychmiast pytanie o to, co jest przez te roszczenia „uzupełniane”. Niesporną odpowiedzią jest to, że „uzupełniają” one roszczenie windykacyjne (ewentualnie również negatoryjne); ściślej – uzupełniają roszczenia w sposób immanentny, konieczny związane z prawem własności. Elementem koniecznym każdego systemu prawa cywilnego⁹ są bowiem, oprócz samego prawa własności, roszczenia windykacyjne i negatoryjne, które w ten czy w inny sposób „wynikają [wprost]”⁸ z prawa własności czy też z niego „wypływają”⁹, które w tym czy w innym sensie stanowią jego „emanację”¹⁰, między którymi

istnieje „nierozzerwalny związek”¹¹; które są wreszcie wyrazem „negatywnej strony własności, stanowią jej integralne elementy i składają się na jej treść”¹². Ponieważ jednak roszczenia petytoryjne „wynikają” z prawa własności (a właściwie stanowią tego prawa konieczny element), nie muszą być przez ustawodawcę *expressis verbis* normowane w przepisach prawnych – ich treść może zostać ustalona na podstawie przepisów normujących instytucję prawa własności. Sytuacja taka miała zresztą miejsce w dawnym Prawie rzeczowym¹³. Tzw. roszczenia uzupełniające, jako niewynikające z prawa własności, jawią się jako element dla systemu **niekonieczny i zarazem możliwy**, stanowiący poszerzenie czy wzbogacenie środków ochrony własności¹⁴. Niemniej, jeśli zostaną już skonstruowane przez ustawodawcę danego systemu prawnego, w pewnym sensie „wynikają” również z prawa własności¹⁵, na podobieństwo roszczeń petytoryjnych. Wynikają mianowicie w tym sensie, że bez naruszenia prawa własności nie mogłyby powstać i powstają tylko na skutek naruszenia tego właśnie prawa (a nie innych praw podmiotowych). Naruszenie własności jest więc **przesłanką konieczną** ich powstania¹⁶.

Jakkolwiek samo skonstruowanie przez ustawodawcę tzw. roszczeń uzupełniających nie jest konieczne, o tyle konieczne (przynajmniej z perspektywy zapewnienia systemowi prawnemu elementarnej społecznej skuteczności i zaspokajania przez ten system elementarnej poczucia sprawiedliwości adresatów norm) jest już „jakieś” unormowanie kwestii rozliczeń między właścicielem a bezumownym posiadaczem. Jest bowiem sprawą oczywistą, że samo zaspokojenie roszczenia windykacyjnego (lub negatoryjnego) nie rozwiązuje jeszcze kwestii ewentualnych rozliczeń między właścicielem a bezumownym posiada-

⁸ Tak T. Dybowski, *op. cit.*, s. 112.

⁹ Tak *ibidem*, s. 83, 307.

¹⁰ Zob. zwłaszcza art. 28 dekretu z 11.10.1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz.U. Nr 57, poz. 319 ze zm.). Co do tego przepisu zob. zwłaszcza J. Marowski, *Odpowiedzialność posiadacza w dobrej wierze po wytoczeniu mu powództwa windykacyjnego*, PiP 1955/9, s. 384; W. Czachórski, *op. cit.*, s. 303 i n. Zob. także T. Dybowski, *op. cit.*, s. 110 i n.; S. Wójcik [w:] *System Prawa Cywilnego*. T. II. *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, pod red. J. Ignatowicza, Wrocław 1977, s. 474. Z perspektywy komparatystycznej zob. W.J. Katner, *Zakres i przesłanki roszczenia negatoryjnego (szkic prawnoporównawczy)*, SPE 1983, t. XXX, s. 64 i n.

¹¹ Por. zwłaszcza E. Gniewek [w:] *System...*, *op. cit.*, s. 901.

¹² Zob. zwłaszcza J. Ignatowicz [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*. T. I, Warszawa 1972, s. 600.

¹³ W odniesieniu do naruszenia własności uzasadniającego wytoczenie powództwa windykacyjnego zob. reprezentatywnie T. Dybowski, *op. cit.*, s. 136 i n. 186; później zwłaszcza E. Gniewek [w:] *System...*, *op. cit.*, s. 902; S. Rudnicki, G. Rudnicki, J. Rudnicka, *op. cit.*, s. 457; zob. także np. J. Grodzicka, *Glosa do uchwały SN z 26.5.2006 r.*, III CZP 19/06, „GSP – Przegląd Orzecznictwa” Nr 3/2007, s. 83 i n.; B. Janiszewska, *Powstanie „roszczeń uzupełniających” w sytuacji przekroczenia w trakcie budowy granic nieruchomości sąsiedniej (art. 151 KC)*, Rej. Nr 5/2007, s. 87; A. Zbiegień-Turzańska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*. T. I, pod red. K. Osajdy, s. 1128; E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, *op. cit.*, s. 644; M. Orlicki, *op. cit.*, s. 1352; J. Kozińska, *op. cit.*, s. 384; K. Królikowska, *op. cit.*, s. 405; K. Górka, *op. cit.*, s. 489. W orzecznictwie np. wyrok SN z 31.3.2004 r., II CK 102/03, *Legalis*; wyrok SN z 30.6.2004 r., IV CK 502/03, *Legalis*; wyrok SN z 24.9.2010 r., IV CSK 76/10, OSNC Nr 4/2011, poz. 46; postanowienie SN z 15.4.2011 r., III CZP 7/11, OSP Nr 10/2012, poz. 93 z głosem M. Oleczyk; wyrok SN z 15.4.2014 r., IV CK 273/03, *Legalis*; wyrok SA w Warszawie z 26.8.2008 r., I ACA 235/08, *Legalis*.

⁸ Co dostrzega trafnie orzecznictwo, zob. zwłaszcza uchwałę SN(7) z 10.7.1984 r., III CZP 20/84, OSNC Nr 12/1984, poz. 209 i później wyrok SN z 7.4.2000 r., IV CKN 5/00, *Legalis*.

⁹ Por. zwłaszcza E. Gniewek [w:] *System...*, *op. cit.*, s. 876.

¹⁰ Zob. w kontekście przedmiotu badań T. Dybowski, *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym (rei vindicatio-actio negatoria)*, Warszawa 1969, s. 115; później E. Gniewek [w:] *System...*, *op. cit.*, s. 874; T.A. Filipiak, *op. cit.*, s. 122, 132; E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, *op. cit.*, s. 630.

¹¹ Tak W. Czachórski, „*Rei vindicatio*” według obowiązującego prawa polskiego (I), NP Nr 3/1960, s. 306.

¹² Tak E. Gniewek [w:] *System...*, *op. cit.*, s. 883.

czem¹⁷. W celu pogłębienia refleksji nad tymi roszczeniami, w szczególności zaś nad roszczeniem o wynagrodzenie za korzystanie z rzeczy, należy w tym miejscu zapytać, jak kształtowałby się stan prawny w przypadku braku regulacji odpowiadającej treści art. 224 i n. KC¹⁸.

Otóż nie ulega wątpliwości, że przy braku norm wyrażonych w art. 224 i n. KC, zastosowanie znalazłaby ogólna regulacja zawarta w prawie zobowiązaniowym¹⁹. Przepisy te mają więc charakter specjalny (szczególny) wobec regulacji zawartych w Księdze trzeciej KC, mianowicie instytucji bezpodstawnego wzbogacenia oraz, w mniejszym stopniu, odpowiedzialności deliktowej, wyłączając, przynajmniej co do zasady, możliwość zastosowania tamtych regulacji. Ta ostatnia okoliczność, niezależnie od ewentualnych sporów o możliwość występowania zbiegu roszczeń z różnych tytułów prawnych i takiego czy innego charakteru tego zbiegu, nie budzi zresztą żadnych wątpliwości²⁰. W cywilistyce twierdzi się wprawdzie, że natura tzw. roszczeń uzupełniających przypomina naturę bezpodstawnego wzbogacenia²¹ czy też, że (mimo wielu różnic²²) łączą one w sobie „pierwiastki” roszczeń z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia i odpowiedzialności deliktowej²³, niemniej nie przeczy to ich szczególnej naturze, wynikającej ze szczególnego źródła ich powstania i nie prowadzi do ich utożsamienia z klasycznymi roszczeniami kondykcijnymi i deliktowymi. Najprościej mówiąc, są to instytucje odrębne. Utożsamienie obu typów roszczeń musiałoby prowadzić do wniosku, że przepisy art. 224 i n. KC są właściwie zbędne, stanowiąc w najlepszym razie

uszczegółowienie rozwiązań przyjętych w Księdze III KC dla pewnej klasy stanów faktycznych.

Ustalwszy hipotetyczny stan prawny, który obowiązywałby w braku art. 224 i n. KC można już zapytać o powód (*ratio legis*) ustanowienia tych przepisów; o to, dlaczego ustawodawca zdecydował się na wyłączenie (przynajmniej co do zasady) ogólnych instytucji prawa zobowiązań dla pewnej kategorii stanów faktycznych. Otóż panuje w zasadzie zgoda co do tego, że bezpodstawne wzbogacenie i odpowiedzialność deliktowa nie są najlepszym środkiem dla realizacji tych rozliczeń. Przede wszystkim, ich zastosowanie byłoby wysoce nieefektywne, a to wobec rozbudowanego, skomplikowanego charakteru przesłanek, od których spełnienia się zależy istnienie roszczeń konstruowanych przez te instytucje. Prowokowałoby to długotrwałe i kosztowne procesy sądowe²⁴. Ponadto, zastosowanie art. 405 i n. albo 415 i n. KC prowadziłoby niejednokrotnie do efektów społecznie i gospodarczo nieuzasadnionych²⁵ czy wręcz niesprawiedliwych, przynajmniej przy intuicyjnym rozumieniu sprawiedliwości. Przykładowo, bardzo surowe konsekwencje wobec właściciela ponosiłby taki posiadacz, któremu przypisano by jedynie niedołożenie należytej staranności; podmiot taki np. tracąc rzecz i nie uzyskując nic w zamian, zobowiązany byłby do wynagrodzenia szkody nieograniczającej się do wartości samej rzeczy, ale relatywizowanej do całego majątku właściciela i obejmującej ponadto utracone przez właściciela korzyści. Okoliczności te skłoniły zdecydowaną większość prawodawców systemów prawnych bliskich kulturowo systemowi polskiemu do odrębnego uregulowania problematyki rozliczeń między właścicielem rzeczy a jej bezumownym (bezprawnym) posiadaczem, które w założeniu cechować się mają **prostotą i specyficznym rozkładem czy balansem obciążeń i korzyści między stronami**. Szczególnie względem art. 405 i n. KC (art. 415 i n. KC) unormowanie kwestii rozliczeń między właścicielem a posiadaczem spotyka się przy tym z powszechną aprobatą²⁶.

Biorąc pod uwagę zarówno owo szczególnie rozumiane „wynikanie” tzw. roszczeń uzupełniających z prawa własności, *ratio legis*, które skłoniło ustawodawcę do skonstruowania tych roszczeń, jak i konieczne różnice między roszczeniami z art. 224 i n. KC a roszczeniami z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia i roszczeniami deliktowymi można najogólniej stwierdzić, że są one, znowu w pewnym szczególnym tego słowa znaczeniu, **obiektywne**. Wyżej sformułowane podstawowe założenia instytucji pozwalają określić bliżej, na czym ten obiektywizm polega. Po pierwsze, wydaje się systemowo konieczne, aby roszczenia, których konieczną przesłanką jest naruszenie prawa własności w odniesieniu do określonej, konkretnej rzeczy, nie realizowały czy nie zabezpieczały żadnych innych ewentualnych interesów właściciela jak tylko te związane

¹⁷ Zob. zwłaszcza E. Gniewek [w:] System..., *op. cit.*, s. 900. Por. także wyrok SN z 18.3.2008 r., IV CSK 529/07, Legalis.

¹⁸ Szerzej o wykorzystywanej tu metodologii zob. K. Mularski, Istnienie i zakres tzw. roszczeń uzupełniających w przypadku utraty własności w drodze zasiedzenia, SPP Nr 1/2017, s. 39–42.

¹⁹ Por. T. Dybowski, *op. cit.*, s. 178; J. Ignatowicz, *op. cit.*, s. 599–601; E. Gniewek [w:] System..., *op. cit.*, s. 874; K. Górską, *op. cit.*, s. 490.

²⁰ Zob. zwłaszcza S. Wójcik, *op. cit.*, s. 515; później E. Kawala, Wzajemne roszczenia właściciela nieruchomości i jej samoistnego posiadacza, Pal. 9–10/1994, s. 22; H. Ciepła [w:] Kodeks cywilny. T. I. Art. 1–352, Warszawa 2005, s. 371; E. Skowrońska-Bocian, M. Warciński, *op. cit.*, s. 644. Por. także J. Grodzicka, *op. cit.*, s. 83 i n.; T.A. Filipiak, *op. cit.*, s. 129, 138; K. Górską, *op. cit.*, s. 488. Z orzecnictwa zob. np. postanowienie SN z 15.4.2011 r., III CZP 7/11, OSP Nr 10/2012, poz. 93 z glosą M. Olczyk; wyrok SN z 4.7.2012 r., I CSK 669/11, OSNC Nr 3/2013, poz. 38 z glosą K. Zdun-Załęskiej, Lex/el. 2013; wyrok SN z 18.9.2015 r., I CSK 752/14, Legalis; z orzecnictwa sądów powszechnych zob. np. wyrok SA w Poznaniu z 6.5.2010 r., I ACa 276/10, Legalis; wyrok SA w Białymstoku z 6.11.2015 r., I ACa 612/14, Legalis.

²¹ Zob. zwłaszcza S. Rudnicki, G. Rudnicka, J. Rudnicka, *op. cit.*, s. 458. Zbyt daleko idzie natomiast pogląd T. Dybowskiego, *op. cit.*, s. 137, według którego tzw. roszczenia uzupełniające są wręcz roszczeniami z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia lub roszczeniami odszkodowawczymi.

²² Co do różnic między tymi roszczeniami zob. zwłaszcza S. Wójcik, *op. cit.*, s. 509 i n.; E. Gniewek [w:] System..., *op. cit.*, s. 908 i n.; H. Ciepła, *op. cit.*, s. 365; K. Górską, *op. cit.*, s. 489. W orzecnictwie SN zob. postanowienie SN z 5.3.2009 r., III CZP 6/09, Legalis; postanowienie SN z 15.4.2011 r., III CZP 7/11, OSP Nr 10/2012, poz. 93 z glosą M. Olczyk; wyrok SN z 18.5.2011 r., III CSK 263/10, Legalis; wyrok SN z 6.2.2015 r., II CSK 359/14, Legalis; wyrok SN z 5.11.2015 r., I CSK 899/14, Legalis. W orzecnictwie sądów powszechnych zob. np. wyrok SA w Warszawie z 3.12.2012 r., VI ACa 980/12, Legalis; wyrok SA w Krakowie z 7.2.2013 r., I ACa 1333/12, Legalis.

²³ Zob. wyrok SN z 19.9.2013 r., I CSK 700/12, Legalis; wyrok SN z 15.4.2014 r., IV CK 273/03, Legalis; wyrok SN z 7.5.2015 r., II CSK 449/14, Legalis. W piśmiennictwie ostatnio zob. K. Królikowska, *op. cit.*, s. 409–411.

²⁴ Por. zwłaszcza T. Dybowski, *op. cit.*, s. 187 i n.; S. Wójcik, *op. cit.*, s. 511; zob. także B. Stelmach, *op. cit.*, s. 767.

²⁵ Zob. zwłaszcza J. Ignatowicz, *op. cit.*, s. 599. Por. także podobnie T. Dybowski, *op. cit.*, s. 186–188.

²⁶ Zob. zwłaszcza S. Wójcik [w:] System..., *op. cit.*, s. 509–510; J. Ignatowicz, *op. cit.*, s. 599 i później E. Gniewek [w:] System..., *op. cit.*, s. 900–901. Por. także M. Kaliński, Szkada na mieniu i jej naprawienie, Warszawa 2011, s. 435.